

מקדושים

גיליון מ"ה

פרשת שופטים | תשפ"ה

גיליון שבועי בענייני כוונת וביאורי תיבות התפילה
מתוך אוצרות סידורים ומחזורים מתיבתא

התפילה בפרשה

אמרי שפר ממאורי האומה

"וְהָיָה כְּקִרְבְּכֶם אֶל הַמִּלְחָמָה וגו': וְאָמַר אֱלֹהִים שְׁמַע יִשְׂרָאֵל וגו' אֵל יֵיךְ לְבַבְכֶם אֶל תִּירָאוּ וְאֶל תַּחֲפוּזוּ וְאֶל תַּעֲרִצוּ מִפְּנֵיהֶם" (ב - ג).

יש לבאר בסוד המחשבה, והוא על דרך שכתב בלקוטי תורה פרשת (כא. י) 'פ' תצא למלחמה על אביך ונתנו וגו' ושבית שבי'. וזהו יובן, 'וְהָיָה כְּקִרְבְּכֶם אֶל הַמִּלְחָמָה'.

כי כאשר עומד אדם להתפלל ומבלבלין מחשבות זרות כמו מלחמה, ובאמת אינן באים רק שיתקנם לברן ולהוציאן, והוא סוד שמע ישראל, לברר כל הנצוצין בסוד ד' אותיות השם שביחוד ק"ש, וכל הענין 'יבואר ממילא, והבן, והשם יכפר (תולדות יעקב יוסף).

"וְאָמַר אֱלֹהִים שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אֲתֶם קִרְבִּים הַיּוֹם לְמִלְחָמָה" (כ. ג).

ופירש"י אפילו אין בהן זכות אלא קריאת שמע בלבד, כדי אתם שיושיע אתכם. ומובן על פי הדברים הנאמרים, שרומז למלחמתה של תורה ותפילה, ועיקר התפילה מדאורייתא הוא הקריאת שמע, ושם עיקר היחוד כנזכר ככוונת, ולכן צריך למסור את עצמו עם כל נפשו ומאודו, להיות בתכלית הזכות לפנות מחשבות מעולם הזה, וינענע ראשו לשית סטריק, כנזכר לנו במקום אחר ע"ש, ולזה העמיק רש"י אפילו אין זכות לשון זכות ובהירות, אלא קריאת שמע, ששם עיקר

הכוונה ומסירת הנפש, כדי אתם שיושיע אתכם, ודוק (אור המאיר).

◆◆◆

"כִּי יִפְלֹא מִמֶּךָ דָּבָר לְמַשְׁפַּט וגו' וְקָמַת וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּו" (ז. ח).

הנ"ל עפ"י מ"ש לעיל בפרשת ראה במאמר הגמרא (ברכות ג. א) אצל רבי יוסי בן קסמא שנכנס להתפלל אל אחת מחורבות ירושלים ובא אליהו ושמר לו על הפתח. מהו לשון שמירה שהיה צריך לו. וגם מהו 'על הפתח'. לרמז בזה עפ"י דברי הרמב"ן ז"ל על פסוק (שמות כג. כה): 'וְעַבְדְּתֶם אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם', עבודה שבלב זהו תפלה. כי באמת היא עבודה גדולה להתפלל בלי שום מחשבה זרה. וזה שהיה ר"י בן קסמא נכנס להתפלל על החורבות ירושלים, שיבנה מהרה בימינו. ובא אליהו ושמר לו על הפתח, פירוש, פתחי פיו שמר אותם שיצאו הדברים בכוונה הרצויה...

וזה הרמז בפסוק זה: 'כִּי יִפְלֹא מִמֶּךָ דָּבָר וגו' דברי ריב"ז ב'שער' ה' המון המחשבות זרות המבלבלים את האדם בשעת התפלה. לזאת נתנה התורה עצה לזה: 'וְקָמַת וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם', פירוש, תיכף כשאדם עומד בבקר יהיה ראשית מחשבתו על גודל צער גלות השכינה. וזהו 'וְקָמַת וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם', זה בית המקדש שיבנה במהרה בימינו אמן (תפארת שלמה).

הילולא דמרי עלמא

בעלי הילולא ועבודת התפילה

הרה"ק ר' שמחה בונים מפשיסחא זי"ע
י"ב אלול תקפ"ז

יש והאדם מתפלל על צרכי הרוח והנפש, מעתיר בתחינה על תורה ועבודת ה', בעוד אינו מבקש כהוא זה על צרכי הגשם וקיום הגוף והפרנסה. אולם דווקא עובדה זו יש בה כדי להעיד כי אין לבו שלם אף בתפילתו על צרכי הנשמה, שהרי אי אפשר לזה בלא זה, ואין זאת אלא שמתפלל הוא מן השפה ולחוץ (רבנו הקדוש תחת אחד השיחים).

שלב רבנו בעצמו דוגמה ומופת לרבים אף בענין זה.

עומד היה לפני קונו, דבק בעבודתו ושרוי בשרעפי קודש, אך נעדר מתפילתו כל סממן חיצוני או תנועה שיש בה סטייה כלשהי מן האמת הצרופה. כתפי שחות, ראשו כפוף כאגמון ומעיניו וזלוגות דמעות כמעייני גועש, אך סביבו דממה. והיתה הדממה כה רועשת, שיש בה כדי להסעיר את אלפי חסידיו, כזו המלהטת ככבשן ומעלה עמה לעולמות ומדרגות נשגבות גם את פשוטי העם שזכו להתבשם ולהתחמם לאורה.

בכל מאודו וכוחו חתר רבנו ר' בונים לאמת, בלא כחל ושרק ומבלי לייפותה ולפגוע בהטרתה. 'חותמו של הקב"ה' - אמת' הטמיע תדיר בקרב שומעי לקחו וקהל עדתו, ועבודה נשגבה זו לא נותרה אך בגדר מחשבה ודיבור אלא הוטמעה בכל שטחי החיים למעשה ממש.

כך היה גם בעבודת התפילה. רבנו סלד מתנועות חיצוניות שכל קשר בינם לבין האמת מקרי עד בלתי-קיים, אלא ביקר וחייב את עבודת הא-ל באמת ובתמים, תפילה הנובעת מלב שבור והבאה לידי ביטוי בדרך הכי אמיתית ופשוטה שיש. כנאה דורש ונאה מקיים, היתה תפילו

ראני תפילתי

צדיקים ועבודת התפילה - בראי הפרשה

במעמד הר סיני זכו ישראל לגילוי נורא, התעלו למעלה נשגבת אליה אותה אין ביכולתו של בן אנוש להשיג ולתפוס, ועל כך התבטאו כמובא בפרשת השבוע (יה. טז): "כָּכָל אֲשֶׁר שָׁאֵלְתָּ מֵעַם ה' אֱלֹהֶיךָ בְּחֶרֶב בְּיוֹם הַקָּהָל לֵאמֹר לֹא אֶסָּף לִשְׁמֹעַ אֶת קוֹל ה' אֱלֹהֵי וְאֶת הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת לֹא אֶרְאֶה עוֹד וְלֹא אֶמּוֹת". עדות מפעימה נשמעה מפי הגאון ר' אליעזר דוד פרידמן, אודות יהודי אשר זו היתה השגתו, בן עלייה מופלג אשר התרומם טפח וטפוחים מעל הבלי העולם הזה וכל מהותו היתה יראת ה' וחרדת אלקים, מה שבא לידי ביטוי באופן נפלא בתפילותיו.

היה זה בתפילות הימים הנוראים, אצל הרה"ק בעל 'אהבת ישראל' מו"ז נ"ץ. עבודת התפילה הו"ז ניצאית הרי היא ככור היתוך לוהט, כזו הסוחפת אליה את צעירי הצאן לצד זקני הקהל והופכת את בית הכנסת כולו, בכל יום ועל אחת כמה וכמה בשבתות וימים טובים, למדורת אש יוקרת שכולה אהבת הבורא ודביקות עילאית בו יתברך.

אולם לשיאים חדשים מעפילה עבודת התפילה הלזו, כל אימת שמשמשים ובאים הימים הנוראים בהם יתרחצו עבד אל אדוניו ויהודי אל קונו. או אז היה הרבי הקדוש נושא קולו, קול בוכים, והקהל כולו היה מתעורר ומתרומם, מתעלה גבוה מעל גבוה וזוכה לשעה של קורת רוח לנפש ולנשמה, שעה בה קיבל המושג 'קרבת אלקים' פירוש חדש ומיוחד.

ואם בתפילות הימים הנוראים בכלל, אזי אין לתאר ואין לשער את להבת האש היוקדת שהיתה מלהטת כאבוקה בלב כולם בשעה שהיה החזן מחנן בקולו: 'בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה יִתְבַּנוּ וּבְיוֹם צוֹם פְּכוּר יִתְתַּמּוּ... מִי לַחֲיִים וּמִי לְמוֹת'. עד כמה אם כן היה הדבר לפלא בעיני המתפללים, כאשר דווקא החסיד המורם מעם אשר קנה לו זה מכבר את שמו כשרף של ממש, הלא הוא החסיד המופלג ר' מרדכי חנא פוקס, דווקא עיניו נותרו יבשות באמירת קטע זה.

לצד כובד הראש המתבקש ועבודת התפילה שלו שגם כך היתה כשלהבת יוקדת, לא ניכרה על פניו של ר' חנא התרגשות יתירה בקטע תפילה זה, משל אין הדבר נוגע אליו כלל ועיקר, ויהי הדבר לפלא.

תלו זאת הפקחים שבחסידים דווקא בתוכן התפילה המרטיטה, והניחו כדבר פשוט כי מה לו לר' חנא עם החיים והמוות, העושר או העוני, הלא אחת היא לו אם יחיה או ימות - והעיקר שיזכה לעשות רצון קונו.

רק כעבור זמן מה, בעת קריאת התורה, או אז למדו החסידים סביב מהי עבודת ה' וכיצד נראית דביקות בבורא כל העולמים.

"וַיִּשַׁע אֶשֶׁל בְּבָאָר שֶׁבַע וַיִּקְרָא שֵׁם בָּשָׂם ה' א-ל עולם" (בראשית כא. לג) קרא בעל הקורא, ובאחת כמו נפרץ סכר דמעותיו של ר' חנא והוא נאחז בהתלהבות אינסופית, פניו להבים והוא יוקד כולו. הקלה היא בעיניכם? 'וַיִּקְרָא שֵׁם בָּשָׂם ה' א-ל עולם', וכי לא יתלהב עד כלות הנפש בשמיעת פסוק זה? בהזכרת שמו יתברך, א-ל עולם בו דבק ר' חנא מנעוריו?

פנינה לשבת

מבית מדרשו של רבותיו

"קול צפצף נשאו קול יחדו ירגנו כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון" (מזמור ההפטר)

- ישעיהו נב. ח.

משל נשא הגה"ק החתם סופר, על ידו ביאר באופן נפלא והמתק בפסוק זה. אדם החפץ לשטוח בקשתו לפני המלך, אם הינו אורח מן השורה הרי הוא נדרש לנסח מכתב ערוך כיאות, לברור כל מילה ולפרט בשפה ברורה ולשון לימודים את בקשתו. לשם כך עליו להתייחד לשעה ארוכה עם עצמו ואף להסתגר בחדרו, על מנת שלא יסיח אף דבר את דעתו בכתיבת המכתב למלך. לא כן הדבר כאשר נדרש אדם להתייצב פנים אל פנים לפני המלך, אזי מחד זוכה הוא להיראות לפניו אולם מאידך נבצר ממנו לשבת עם עצמו ולברר את דבריו כראוי. זאת משום שבבואו לפני המלך, הרי הוא מתפעל מהארמון ותכולתו, גינוני המלכות שסביבו והפאר וההדר המקיפים אותו, עד שאינו מצליח להסדיר את מחשבותיו ודיבורו כראוי.

המשך בעמוד ד'

הופיע ובה יהודי לפני הרה"ק ר' דוד מטאלנא, נבון ואינו יודע את אשר יעשה, חשש ממלא את לבו והוא קשוב למוצא פי הרבי - אשר כדבריו כן יעשה.

הלה, במסגרת עסקיו הענפים, בא בקשרי מסחר עם רוזן נכרי פלוני. העסקה אכן הניבה לו רווחים נאים והביאה לתמורה חיובית משמעותית במאזן הכלכלי שלו.

לא זו בלבד, אלא שהרוזן המדובר נוהג כמנהג אבותיו והוא מעביר את מרבית שעות היממה מתוך שכרות, מוחו אפוף ערפילי אלכוהול ועינו נתונה בכוס השכר והערב. במצבו זה, נקל לשער, קשה היה לצפות ממנו כי יעקוב אחר כל פרטי העסקה כראוי, וכך שגה הרוזן בפרט כלשהו בחשבון - כזה שעלה לו טבין ותקילין, אותם שלשל כמובן היהודי לכיסו.

'טעות הגוי מותרת' קבעו חז"ל (בבא קמא ק"ג, ב), אך אף אחד לא מבטיח שזוהו צעד חכם ושאין בו סכנה כלשהי. אדרבה, הדעת נותנת שכשיתפכח הרוזן מיניו ויגלה את טעותו - רע ומר יהיה גורלו של הזיד שהעז לשטות בו.

משכן, נבון היהודי ובא להיוועץ ברבי הקדוש, אשר האו בחכמתו יידע כיצד לנהוג.

'תנוח דעתך' הרבי הניף ידו בביטול, שמץ חייו על שפתיו, 'הרוזן לא יעלה על כך'.

נשא היהודי מבט משתומם. וכי מנין לו לרבי שאכן כך יהיה?
'הלא אין הוא מתפלל שמונה עשרה, הגוי' נימק הרבי וקבע נחרצות, 'אם כן, מתי בדיוק יעלה הענין במחשבתו?...'

◆◆◆

עבודת האל-הרי היא עבודה של ממש, עם דרישות ייחודיות ותנאים המוכרחים להתקיים, ואחד מהם נזכר כבר בפסוק המצוה על כך, אותו אנו אומרים מדי יום ביומו (דברים י"א, יג): **"לְאֱלֹהֶיךָ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ וּלְעִבְדוֹ כָּל לַבְבְּךָ וְכָל נַפְשְׁךָ"**.

על הלב, הלא הוא משכן המחשבה, להיות נקי מכל רבב ומבורר מכל מחשבה וזה בעת עבודת האלקים. על היהודי הניצב לפני קונו ומתייחד עמו לשעה של קרבת אלקים - לייחד את כל מחשבותיו ותפילה, לשבח והודיה, לתחינה ובקשה, ועל היעדר מעלה הכרחית זו כבר הוכיח דוד המלך ע"ה בזמירותיו (תהלים ע"ח, לו - לז): **"וְיִפְתָּחוּהוּ בְּפִיָּהֶם וּבְלִשְׁוֹנָם יִכְבְּדוּ לוֹ: וְלִבָּם לֹא נִכְּזוּ עִמּוֹ וְלֹא נֶאֱמְנוּ בְּבָרִיתוֹ"**.

יתיה מכך, בסוף התפילה אנו מבקשים (שם י"ט, טו): **"הִיְוֹ לְרַצּוֹן אֲמְרֵי פִי וְהִגִּיזוּ לִבִּי לִפְנֶיךָ"**, והתמיהה עולה מאליה - הלא בלב ישנו אך ורק מחשבות, ומה להן ולהגייה?

אלא, מגלה לנו הרה"ק האביר יעקב כי בשעה שאדם מייחד מחשבותיו לתפילה בלבד, הרי זה כביכול לבו מדבר, לבו הוגה את תיבות התפילה הקדושות וכל שבח הנאמר בתפילה וכל תחינה המשתפכת מלבו של אדם - הרי לבו הוגה אותם!

ומאידך, כך דרש האביר יעקב את האמור בפרשת 'והיה אם שמוע', והדברים מהשלים ומחייבים גם יחד:

"וְהָיָה אִם שָׁמַעַתְּ שְׁמִעוּ אֶל מְצֻתִי... וּלְעִבְדוֹ כָּל לַבְבְּךָ" מבטיחה התורה הקדושה (דברים י"א, יג - יז), אזי יתקיים "וְנִתְתִּי מִטֶּר אֲרֻצְכֶם בָּעֵמָּה וְיֹרֶה וּמִלְקוֹשׁ וְאֶסְפֶּה דִגְנֶךָ וְתִירִשְׁךָ וְיִצְהָרְךָ". אולם במידה וחלילה "יִפְתָּה לַבְבְּכֶם" ותתנו דורר למחשבותיכם בעת עבודת האלקים הלא היא התפילה, אזי רח"ל נחשב הדבר כביכול "וְסִרְתֶּם וְעִבְדֶתֶם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם".

◆◆◆

בדרך זו מבאר הרה"ק האביר יעקב (בספרו 'משושי הלבן') את הנאמר בפרשתנו (טו, כא - כב): **"לֹא תִטֵּעַ לָךְ אֲשֶׁרָה כָּל עֵץ אֲצִל מִזֶּבֶחַ ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָּךְ: וְלֹא תִקֵּים לָךְ מִצֵּבָה אֲשֶׁר שָׁנָא ה' אֱלֹהֶיךָ"**.

הנה המילים 'לָךְ אֲשֶׁרָה', בתוספת אותיות המילה 'אשרה' במילוי אותיותיה העולה יחד י"א, הרי הם בגימטריה 'מחשבה זרה'. בואת מלמדת אותנו התורה הקדושה כי בעת שהאדם ניצב 'אֲצִל מִזֶּבֶחַ ה' אֱלֹהֶיךָ', היינו בעבודת התפילה לפני קונו, עליו להרחיק מלבו כל שמץ של מחשבה זרה. אולם לא זו בלבד מלמדת אותנו התורה.

'לֹא תִטֵּעַ לָךְ אֲשֶׁרָה כָּל עֵץ', מתרה התורה הקדושה ומוזהירה - לבל יחשבו האדם כי מחשבה טובה או מחשבת מצוה יש לה מקום אצל מזבח ה' אלקיך, בשעת התפילה. אלא יש להרחיק כל מחשבה זרה שהיא, והיינו כל בל מחשבה שאינו מענין התפילה.

כעת, לאחר שטירה את האדם את מוחו ולבו מכל שרץ מחשבה זרה, הכין את לבבו כדבעי והתייצב לעבודת האל-כראוי וקיים בכך: **'לֹא תִטֵּעַ לָךְ אֲשֶׁרָה כָּל עֵץ'**, או אז יזכה ויתקיים בו: **'אֲצִל מִזֶּבֶחַ ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָּךְ'**, שכעולמות העליונים יירא בכך מזבח רוחני נעלה מכח תפילתו.

מאצרותיו ושיחותיו של הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

קרבת אלוהים

לארם של גדולי הדורות

להמליץ לו להימנע מלגלג את נפשו בפיגול זה, ודאי ילעג לי המדריך ולא יקבל את דבריי. ואם אמנע מכך ופשוט אציין כי אינני מסכים לרכוש עבורו, הוא פשוט יגש לחנות ויקנה בעצמו.

ניגש האברך לקרן זוית, עצם עיניו לרגעים ספורים ונשא תפילה נרגשת לפני היושב במרומים, שיחוס על בנו, תינוק שנשבה העלול להטריף את נשמתו במאכל פיגולים נורא זה, ויפתור את הבעיה למען שמו יתברך.

בינתיים ניגש האברך לחנות, ולו כדי זמן ולחשוב בינתיים על פתרון כלשהו, ובירר בנוגע למחירו של כריך עם נקניק.

'כרגע אינני יכול למכור לך' הפתיע המוכר, 'מסוף האשראי אינו עובד כרגע, היות והחשמל בחנות קרס בפתאומיות, ועד שהענין יסודר אין ביכולתי לגבות תשלום'.

לתומו שיתף, כי זו לא הפעם הראשונה בה קורס החשמל בחנותו, אולם בדיוק לשם כך קיים גנרטור מיוחד הנועד לתת מענה במצבים מעין אלו, ובדרך כלל נכנס גנרטור זה לפעולה מיידית והחנות ממשיכה לפעול כראוי. 'אין לי מושג מדוע' שיתף המוכר במבוכה, 'אולם הפעם כנראה אירע כשל כלשהו אף בגנרטור עצמו'.

האברך נפעם מההשגחה העליונה, אולם עדיין אפפה הדאגה את לבו - מה יהיה ברגע בו יצליח הלה לפתור את סוגית החשמל ויתרצה למכור לו, או אז מה יעשה?

אולם להפתעתו, נכח לראות עין בעין כיצד מתקיים 'הִיד ה' תִּקְצֶר', ועד היכן בא כוחה של תפילה המסדדת את כל מערכות הטבע משנה סדרי עולם.

'בואו, מהר!' בקע קולו של המדריך מבעד לסבך מחשבותיו, 'ערפל מתחיל לעלות על ההר, סערה באופק והיא מתקרבת והולכת. אנו מוכרחים להזדזז ולרדת מן ההר בטרם ייבצר מאיתנו לעשות זאת בשל הערפל הכבד'.

פרשה ופשרה

נידון בפרשה בענייני תפילה

נטיעת עץ בבית הכנסת

בפרשת השבוע נצטוונו (טו, כא): **"לֹא תִטֵּעַ לָךְ אֲשֶׁרָה כָּל עֵץ אֲצִל מִזֶּבֶחַ ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָּךְ"**, אולם אם כי איסור זה ביסודו נאמר כלפי מקום המקדש, אולם בענין זה הביא הגאון ר' עקיבא איגר (הגהותיו לשו"ע או"ח ק"ג, א) בשם רבנו דוד עראמה - כי מדרבנן אסור לנוטע עץ אף בבית מקדש מעט כבית כנסת ובית מדרש.

הוסיף על כך המהר"ם שיק (שו"ת מהר"ם שיק סי' עח - עט) כי חסרון נוסף יש בנטיעת עץ בחצר בית הכנסת, משום שצילו מושך אליו את המתפללים והם עומדים בחוץ ועוסקים בדברי הבאי תחת שיעסקו בתפילה, ולא זו בלבד אלא שהדבר מביא לתערובת אנשים ונשים בחצר בית הכנסת.

מאידך, יש שכתבו (ערוך לר - בנין ציון סי' ט, משיב דבר לנצי"ב ח"ב סי' יד) כי אין לנו להוסיף איסורים על מה שאסרה תורה, והיות ואין לאיסור זה מקור מפורש בחז"ל - נתון הדבר להכרעת כל רב במקומו וקהילתו.

אף המהרש"ם מבערז'אן (שו"ת ח"א סי' קצו) נטה להקל בכך, אולם סייג את ההיתר בכך שלא ידמה הדבר לאופן בו נוטעים גידי הארץ עצים בבית תיפלהם, משום שבמקרה כזה חל איסור 'בִּנְיָתָהֶם לֹא תִלְכְּדוּ' (ויקרא י"ח, א). אכן, כאשר משנה אף במעט מהדרך בה נוטעים הנכרים את אילנותיהם בבית עבודתם, לשיטתו אין בכך איסור.

להלכה למעשה נחלקו בענין פוסקי דורנו.

הגאון ר' יוסף שלום אלישיב זצ"ל הורה כי המנהג למעשה לאסור, אולם סייג את האיסור לעצים רב-שנתיים ולא כאלו הצומחים במשך עונה אחת בלבד ואז נובלים. כמו כן התיר הרב אלישיב לנטוע עץ בתוך עציץ או אדנית, אף בתוך בית הכנסת.

לעומתו, הגאון הרב עובדיה יוסף (יביע אומר ח"ט או"ח סי' טו) נטה להתיר את הדבר, ובפרט כאשר מדובר בעץ אשר ניטע לצורך מצוה, כשם שנוטעים במקומות מסוימים עץ ערבה בחצר בית הכנסת - ממנו לוקחים המתפללים לארבעת המינים.

המשתף שם שמים בצערו. כופליו לו פרנסתו

במסכת ברכות (סג) איתא: אמר רב הונא בר ברכיה משום רבי אלעזר הקפרי: כל המשתף שם שמים בצערו - כופליו לו פרנסתו, ובמהרש"א שם פרשו על פי מה שכתוב (תהלים צא טו) 'עמו אנכי בצרה', והיינו שמתפלל שיצא למען שמו שהוא עמו בצרה, ומשתף שם שמים בתפלתו, ויזכה בספק פרנסתו יהא מצוי לו בכל עת, בהרהרה, לכל דבר לקנות לו.

ובספר חתן ישעיה (פר' בלק) פרש הפסוק בפרשת בלק (במדבר כג כא) 'לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל, ה' אלקיו עמו ותרועת מלך ב', שפספריים הקדושים מבאר שלא תהיה עקר כוונת האדם בתפלתו על גלות וצער עצמו, צער ישראל, רק העקר יהיה צער צער וגלות השכינה הקדושה הסובלת צער עברונו בגלות, והוא 'לא הביט און ביעקב', ישראל אינם מתפללים עבור האון שעושים הגוים ביעקב, 'ולא ראה עמל בישראל', אף לא בשביל העמל והיגיעה המגיעים לישראל בעניני פרנסה וקשיים אחרים, כי אינם מתפללים אלא על ה' וצער שכינתו - ה' אלקיו עמו' - שהקדוש ברוך עמו בצרה, ועקר תפלתו עבור כבוד שמו ותבארה ושלם יסבל ה' תבארה צער בעקבותינו, ותרועת מלך ב', בשביל צער השכינה, כדאיתא בפמ"ר (סנהדרין מו): בשעה שאדם בצער שכינה מה אומרת, קלני מראשי קלני מזרועי.

ותפלה כזו היא בכחית תפלתו של דוד המלך ע"ה (תהלים כח א-ב): 'אלהי ה' אקרא צורי אל תחרש ממני, שהייתה תפלתו למען כבוד שמו ולא לגרמיה, והיה מבקש 'אל תחרש' רק תפלה בקשתי, כבחינת המתפלל על חבירו שהוא נענה תפלה (כ"ב צב), והקדוש ברוך הוא אף הוא נקרא 'רעף', ככתוב 'רעף רעף אביך אל תעזב'.

גדל שחר המתפלל על צער השכינה

הבאר מים חיים (פר' בשלה) כותב, שכאשר ישים האדם פניו רק מול שער השמים ולא יתערב בתפלה על צערו שום מחשבה וכוונה בשביל הצטרפות עצמו וכאבו אשר יבא לו, כי אם רק בשביל כבוד שמים, ונפשו עליו תאכל על אשר נמצא חס ושלום איהו צער למעלה, ועל זאת מוסר נפשו ורוחו, ולפני ה' ישפך שיחו לתקן שם למעלה שלא יהיה שם איהו צער חלילה, זה ודאי אין קץ ותכלית לשכור.

והטעם לכך הוא, שהוא מתפלל באופן כזה ששוכח מצרת עצמו כלל וכלל, ורק על זה תצמח נפשו ויכמה בשור, להסיר הצער משם ולגרם שם תענוג ונחת רוח, ודאי יעשו לו למול זה תענוג ונחת רוח עד אין קץ.

תפלת המתפלל לשם שמים ומשתף צער עצמו

דברי חזקוני גלביים כתב שם בבאר מים חיים, והוא חדוש יקר, שאף מי שאינו בבחינה זו בשלמותו, והוא משתף בצער צרת עצמו את הצער שנמצא בשמי השמים לפניו תבארה, גם תפלתו חשונה.

ועל פי זה יערב געמיות אמרם ז"ל (ברכות סג) כל המשתף שם שמים בצערו כופלים לו פרנסתו וכי רבי שמואל בר נחמני אומר פרנסתו מעופפת לו בצפור וכו', והיינו שמתפלל צער שניהם, צער השכינה וצער עצמו, וכשהתפלל על דבר החסר לו שמה שם שמים בזה, כופליו לו זה שהתפלל עליו או שהיה מעופפת לו, אחרי שחפץ להרבבות השפע בעולם העליון, כי בזה נחמלה גם תפלתו שהתפלל בעד עצמו, ועל שניהם יענוהו מן השמים ועל פן כופליו לו, והבן.

יחיד העבודה לשם ה' מקרב את הגאולה

קרוב הגאולה תלי בשמירת עבודתו לשם שמים, שכן אמר ר' יוחנן לרבי יהושע בן לוי שיבואו היום לגאל את ישראל, ובאר אליהו הנביא את דבריו שבכל יום הוא מוכן לגאל אותנו אם נשוב בתשובה, כמו שכתוב (תהלים צא ז) 'היום אם בקולו תשמעו' (סנהדרין צא). ויש לבאר תבת 'בקולו', היינו באותו הקול שהשמיע לנו במתן תורה - לא יהיה לך אלהים אחרים עבד פני, רמז שלא יהיה לנו יראה ורה בעמדתנו לפניו, אלא תהיה עבודתנו מיוחדת אליו תבארה, וכפי מה שזכרנו לשמע את אותו הקול כד נזכה לגאולה בקרוב, 'היום אם בקולו תשמעו'.

ועקר הזכות העומדת לישראל שבה יגאלו, כתב מו"ר זקני בספרו **שערי תשובה** (אופן יב) שמיני חיים צערים ומבקשים על צער השכינה, וכן כתב במקום אחר (מחשבו הלב פרשת בחקותי) על הפסוק 'לא מאסתם ולא געלתם לכלתם' (ויקרא כו מד), 'לכלתם' פתיב, דהיינו הכלה שלהם שהיה השכינה, והפנה היא שהטעם שלא מאסתם ולא געלתם הוא בשביל כלתם, שבני ישראל מניחים צערים וארץ גלותם ואינם חובכים ומבקשים כי אם על צער השכינה, וזו הזכות העומדת להם, ועל כך יש לנו לבקש ולקבל עקר תפלתנו 'עשה למען שמו', היא צער השכינה הקדושה.

ונחלקו הראשונים, האם חובת הכוונה בברכת 'אבות' הינה רק בדיעבד אם לא כיוון (תוספות שם לה, ב ד"ה כיוון), אולם חובת ההכנה לתפילה וחובת האדם למוד עצמו הינם כלפי כלל הברכות (רא"ה שם), או שמה אף ההכנה והחובה למוד עצמו מתייחסים רק לברכת אבות.

יש מהראשונים (סמ"ק ועוד, הובא בבית יוסף או"ח קא) הסבורים כי ישנה עדיפות מסוימת לענין כוונה אף לברכת 'מודים', משום שהיא הראשונה לברכות החותמות את התפילה ואף יש בה כריעה (בית יוסף שם) אולם ככל שמסוגל האדם לכוון אך ורק בברכה אחת - עליו להעדיף את ברכת 'אבות' על פניה. מאידך יש שתמהו על כך (בית יוסף שם).

התפילות בהן חיבה לחזור

ציידו חלק מהאחרונים (מהרש"א ברכות ל, ב ועוד) כי לא נאמר שלא יתפלל אם אינו מסוגל לכוון, אלא רק בתפילת ערבית שהיא רשות (ראה רמב"ם הלכות תפילה א, ו), אולם בשחרית ומנחה שהם חובה מדינא אין להימנע מלהתפלל אף במידה ואינו יכול לכוון כראוי.

אחרים (צ"ח שם) מציבים אבחנה אחרת, לפיה תקף כלל זה רק בתפילות יום חול - בהן בא האדם לבקש עבורו בקשות שונות, ואין יעו לבקש בתפילתו אם ליבו וכוונתו אינם עמו. אולם בתפילות שבת וימים טובים, בהם אין אנו מוכירים בקשות אלא רק את קדושת היום, אין שייך כלל זה אלא יתפלל אף אם רואה שלא יוכל לכוון כראוי.

חזרת התפילה

לענין מי שלא כיוון בתפילתו, יש שפסקו (טור או"ח קא) כי כל עוד לא כיוון בברכת 'אבות' יחזור ויתפלל, אף אם כיוון בשאר ברכות שמונה עשרה, ויש החולקים על כך (מאירי ברכות לה, ב) וסבורים כי אך ורק אם לא כיוון כלל בכל ברכות התפילה יחזור ויתפלל.

אם נזכר באמצע תפילתו שלא כיוון בברכת 'אבות', יש שכתבו (שיטה מקובצת ברכות ל, ב) כי עליו לעצור באמצע תפילתו ולחזור לראש, ויש שכתבו (שו"ת יד אליהו סי' ח א) כי ישלים תפילתו כדי שלא תהא ברכה לבטלה, ורק לאחר מכן יחזור ויתפלל.

יש מהראשונים שפסקו (טור שם) כי בזמננו, כיון שאין להסתמך על כך שבפעם הנוספת שיתפלל יכוון כראוי ושמה אף הפעם לא יעלה בידו לכוון, אין לחזור ולהתפלל אף אם לא כיוון באבות. ויש שדנו (ערוך השלחן קא, ב) לענין החובה לאמוד עצמו קודם התפילה לענין הכוונה - אם הלכה זו שייכת אף בזמננו לאור דברי הראשונים הנ"ל.

זו לשון רבנו הגדול הרמב"ם (הלכות תפילה ד, א): "חמשה דברים מעכבין את התפילה אף על פי שהגיע זמנה... וכוונת הלב". כך גם מובא בהמשך הפרק (הלכה טו): "כוונת הלב כיצד, כל תפלה שאינה כוונה - אינה תפלה". ועד כדי כך שפסק הרמב"ם (שם): "ואם התפלל בלא כוונה חזר ומתפלל בכוונה".

הרמב"ם אינו מספק בכך, אלא אף מצביע על האופן בו אפשר להגיע לכוונת הלב, וזו לשונו (הלכה טו): "כיצד היא הכוונה - שיפנה את לבו מכל המחשבות ויראה עצמו כאלו הוא עומד לפני השכינה".

הכוונה הראייה

בדברי הרמב"ם יש מי שביאר (חידושי רבנו חיים הלוי על הרמב"ם שם ה"ד) כי הכוונה המעכבת, זו שבלעדיה יש לחזור ולהתפלל שהרי לא יצא ידי חובתו, היינו כשמתפלל ללא שימת לב לעובדה שהוא ניצב לפני הקב"ה, זאת משום שבאופן זה הרי הוא כמתעסק ותו לא, ואין במעשה עמידתו בתפילה כלום והרי הוא כמעשה קוף בעלמא.

לדעה זו, שיטת הרמב"ם מבוססת על כך שחובת הכוונה בתפילה הרי היא מדין (ראה שו"ע או"ח ס, ד) 'מצוות צריכות כוונה'. אכן, לדעת הרמב"ם, אם עלה בידו לכוון את יסוד הדבר, דהיינו שהוא עומד לפני השכינה, אין בכך חסרון להלכה ואין עליו לחזור ולהתפלל אלא אם כן לא כיוון בברכת 'אבות'.

אכן, יש שחלקו על כך (רשב"א ועוד) וסבורים כי אין חובת הכוונה בתפילה שייכת לענין 'מצוות צריכות כוונה', אלא על האדם לכוון בעומק ענין סידור השבחים והתחינה לפני בוראו, ולזה אין די בכוונה גרידא על כך שהוא ניצב לפני השכינה, אלא כל זמן שלא כיוון כראוי וכנ"ל עליו לחזור ולהתפלל.

הברכות המעכבות

שנינו בברייתא (ברכות לה, ב) כי על המתפלל לכוון לכתחילה בכל הברכות כולן, אולם אף אם אינו יכול לכוון בכולן - עליו לכוון לכל הפחות בברכת 'אבות', הלא היא 'מגן אברהם'.

בטעם עדיפות ברכה זו לענין הכוונה, יש שכתבו (מהרש"א שם) כי זהו משום שהיא פותחת ומסיימת ב'ברוך', וכן כיון שיש בה כמה שמות הקודש ומשום שהיא סמוכה לברכת 'אברהם' ישראל. ויש שכתבו (ערוך השלחן קא, א) שמעלת ברכה זו היא משום שנוכחת בה זכות אבות.

מלבד הכוונה עצמה, מובא בגמרא (שם ל, ב) כי על האדם למוד עצמו טרם התפילה ולוודא כי הוא כשיר ומסוגל לכוון כראוי, ובמידה ואינו מסוגל לכוון כראוי הרי שלא יתפלל.

פרשה למעשה

הלכות תפילה לאור הפרשה

בפרשת השבוע אנו מוצאים את האזהרה החמורה (יח, י - יא): "לא ימצא בך וגו' ודך אל המתים", וכבר עמדו רבים על המנהג להתפלל ולשפוך שיח על קברי צדיקים, מנהג שסודותיו בהררי קודש ורבים ממאורי הדורות נהגו כן, הכיצד אין בכך משום איסור דרישה אל המתים. ראשית ראוי להביא את מאמר חז"ל המצביע במפורש על פעולה זו כמותרת ואף חיובית, וכך אמרו אודות כלב בן יפונה (סוטה לה, ב): "שפירש כלב מעצת מרגלים והלך ונשתטח על קברי אבות, אמר להן: אבותי, בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים".

בוזהר הקדוש מבואר (ח"ב טז, ב) כי אין האיסור אמור אלא במתי אומות העולם, אולם בקברי הצדיקים אין כל מניעה להתפלל, ויתירה מכך מובא בוזהר הקדוש (ח"ג ע - עא) כי אילולא תפילת הצדיקים שוכני עפר - לא היה העולם מתקיים.

אמנם כתב המהר"ל (מנהיג עמוד ער): "אל ישים מגמתו נגד המתים השוכבים שם", אלא שרבים פירשו בדבריו כי כוונתו לשלול את דרך הגויים הפונים באופן ישיר למתיהם ומבקשים שהם עצמם וישיעו אותם. אולם לא כן ישראל קדושים המבקשים מאת הבורא יתברך שיעזרם בזכות הצדיקים הטמונים במקום, ואינם תולים ידם בנפטרים עצמם.

הב"ח אף הוא מביע הסתייגות ממנהג זה (י"ד ס"ו ר"ח), אולם חזר בו בעקבות דברי זוהר הקדוש, ואף חותם בזה הלשון: "ואין לשום מורה למנוע ולבטל מנהג זה".

סדרה דצלותא

תפילות הקדמונים ואבות האומה

לעתים קרובות אנו נדרשים להתפלל במצבים שאינם 'לכתחילה' מבחינת התנאים הקיימים, הזמן אליו אנו רגילים והמקום בו אנו מתפללים תדיר.

לפעמים זהו יום עמוס שמביא אותנו לתור אחר מניין לתפילת מנחה כמעט בערוב שמש, פעמים שמדובר בערב מעייף המצריך אותנו ללקט עשרה יהודים כדי להתפלל ערבית כדרישת ההלכה במנין על אף השעה המאוחרת, ויש שדווקא טיול וכדומה הם הדורשים מאמץ מיוחד.

לא תמיד הדבר נח. לפעמים יש בכך טרחה של ממש ולעתים קרובות מלווה הדבר במאמץ ניכר. אולם הבה נתבונן במשנה הראשונה בש"ס (ברכות ב, א), שם הציגו חז"ל את הנהגתם של בני התנא הקדוש רבן גמליאל בשעה מעין זו.

המשנה פותחת בדיון אודות הזמן הראוי לקריאת קריאת שמע של ערבית, מאימתי זמנה ועד מתי. אודות תום הזמן מובאת דעת חכמים הגורסים כי אפשר לקרוא אותה עד חצות, ואילו דעת רבן גמליאל לפיה ניתן לקרוא קריאת שמע עד עלות השחר.

מספרת המשנה: "מעשה ובאו בניו [של רבן גמליאל] מבית המשתה. אמרו לו, לא קרינו את שמע. אמר להם, אם לא עלה עמוד השחר חייבין אתם לקרוא".

בני רבן גמליאל חזרו משמחת נישואין. עייפים, טרודים ומותשים. כעת ניצבת לפניכם חובת קריאת שמע, והם לא מחפשים להקל על עצמם או להיפטר בנימוק כזה או אחר. הם לא מסתמכים על דעות רחוקות אלא נחושים לברר את הדין לאשורו, לעשות רצון קונם על הצד הטוב ביותר.

לשם כך הם ניגשים לאביהם הגדול, מבררים אצלו את ההלכה במדויק, ורק לאחר מכן ניגשים בכובד הראש המתבקש לקרוא קריאת שמע.

נתבונן בדברים, ונלמד ארחות חיים.

המשך מעמוד א'

כדי לפתור ענין זה ולהביא את דבריו לפני המלך באופן המיושב וברור כמתבקש, על האדם להיערך מראש לפגישה עם המלך ואף לחזור שוב ושוב על הפעולות הפשוטות הנדרשות מצידו בעת פגישה מרוממת זו, עד שיהפוך הדבר למעין 'טבע שני' עבורו.

במשך תקופה ארוכה יתרגל האדם קידה והשתחויה, נימוסים ושפה התואמת את כבוד המלך, ישים לב לכל תנועה ויתכונן לכך שברגע האמת - גופו יגיב כמתבקש וכמו מעצמו הוא ישלב את כל אלו בפגישתו עם המלך, וכך יהיו פיו ולבו פנויים כדי להביע את בקשתו בדרך הטובה והברורה ביותר.

כן הדבר בתפילה.

במשך שנות חיו מתפלל אדם וכביכול 'משנן' לעצמו את ההלכות וההליכות, הכריעות וההשתחויות, הכוונות הפשוטות ופירוש המילות. אולם אין בכל התפילות הללו את הדביקות העליונה ואת הכוונה המרוממת אשר בכוחה להעלות את האדם למדרגה העליונה של פגישה עם מלכו של עולם.

אולם, כעבור זמן מה ולאחר שהכשיר וקידש את נפשו, פיו ולבו במשך זמן רב, באה תפילה שהורה אחת ובה הוא מתרומם לדרגת התייחדות עם בורא כל העולמים מלך מלכי המלכים, ואז אז מעלה תפילה זו עמה גם את כל שאר התפילות שהתפלל במשך הזמן.

זהו 'קול צפצף', היינו אותו קול תפילה הנישא מפי האדם לאחר שעמל ועבד על זיכור עבודת התפילה במשך זמן רב, תפילות אלו 'נשא קול יחדו ירגנו' - נושאות עמן את שאר התפילות הקודמות, ואימתי? 'פי עין בעין יראו בשבוע ה' ציון' - כאשר זוכה האדם להפעיל לדרגה זו של פגישה עם מלכו של עולם והוא ראוי וכשר לכך.

יד ושם

פסוקי שמות והטמון בהם

רפאל

"ראו עתה כי אני אני הוא ואני אלקים עמדי אני אמת ואחיה מחצתי ואני ארפא ואני מדי מציל" (דברים לב, לט). המלבי"ם, בביאורו לפסוק, מאיר את עינינו בנקודת מבט שכולה אמונה צרופה.

אנו רגילים להעלות על נס את ההודיה להשי"ת, את ההכרה בכך שכל הצלחות האדם אינם מכוחו ועוצם ידו אלא רק מאת הקב"ה, אולם כאן התורה הקדושה מציגה גם את הצד שמנגד - גם הכישלונות והקשיים, העונשים, הייסורים והמכאוב, הכל מאתו יתברך, ועל אד לזכור זאת ולהתעודד, לדעת שהכל מכוון בכוונת מכוון ובהשגחה פרטית מדוקדקת.

ביאו לפני - בדיעה

הכרת קטעי התפילה - מתוך סידור שז והדר

"אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש" מורה המשנה (ברכות ל, ב), ומעידה כי "חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין, כדי שיכוונו לבם לאביהם שבשמים"

בסידור 'ישועות ישראל' הובאה הנהגה טובה וראויה בה על האדם לאחוז בבואו לבית הכנסת, ויש בה כדי לקיים מאמר חז"ל זה של שהיה קודם התפילה, על מנת לעורר באדם את היראה והפחד מרוממות הבורא יתברך ומאידך את ההכרה בפחיתות ערכו ומיעוט השגתו ודרגתו, וכך יבואו אליו הפחד והיראה הנדרשים בעת התפילה.

משום כך נהגו בעת שבה האדם לבית הכנסת, לשבת ולומר את הפסוק (תהלים פד, ה): "אשר יושבי ביתך עוד יהללך סלה", ולהסמך אליו תפילה מיוחדת הפותחת במילים: "מי אנכי שאזכרה להתפלל לפני הקדוש ברוך הוא, שהוא א-ל גדול ונורא". תפילה זו, אשר בסידור האר"י 'קול יעקב' הובאה בנוסח שונה וכעין בקשה: "רבונו של עולם, יודע אני וכן שאמת א-ל גדול ונורא ואנכי איש נכה בשר ודם וכו'", מציגה את פחיתות ערכו של האדם בכלל, והחוטא בפרט, ועד כמה אין ראוי לו להעז ולשאת פניו להוציא בפיו את השמות הקדושים ולעמוד להתפלל לפני הקב"ה.

התפלה ממשיכה בכך שלמרות הכל, הוא יתברך אשר ציוונו להתפלל לפניו והעניק לנו את הזכות לשפוך שיח לפניו, ככתוב (תהלים קמה, יח): "קרוב ה' לכל קראיו לכל אשר יקראוהו באמת".

בברכת גבורות אנו משבחים על כך שהקב"ה הוא מלך ממת ומחיה. האם הכוונה היא -

- א) שיחיה מתים ויקימם לתחיית עולם לעתיד לבוא.
- ב) שהוא יתברך מחיה מתים בעולם הזה על ידי נביאיו.
- ג) שמקיים בגבורתו מחזור הנבראים, ממת ומחיה בכל דור.

בשירת הים אנו מציינים כי 'נמנו כל יושבי כנען'. התדע מה פירוש המילה 'נמנו'?

- א) התנדפו ונעלמו כנען פורח.
- ב) נסו על נפשם וברחו.
- ג) נמס ליבם מרוב פחד וחרדה.

בפסוקי דזמרא נאמר: "דרשו ה' ועז בקשו פניו תמיד". מה הכוונה במילים 'בקשו פניו'?

- א) בקשו את הארת פניו של הקב"ה.
- ב) בקשו להקביל פניו יתברך בתפילה.
- ג) התחננו אליו תדיר למחילת העוונות.

הפלא ופלא

שאלות וחיזוק בנבכי התפילה

לפתרון החידות יש לעיין בהרחבה בסידור המבואר ובמדוריו מבית מתיבתא.

תשובות מגילון קודם פר' ראה:

1. תשובה א' - משום שאילו לא היה האדם מסוגל להוציא הגה מפיו מרוב פחד ובושה.
2. תשובה ג' - ישיבה לבטח בהשקט ובשלווה.
3. תשובה ב' - שינוי העתים היינו החלפת יום ללילה וכיוצא, ואילו החלפת זמנים אלו שינויים שלא כדרך הטבע.

פתרונות יש לשלוח עד יום רביעי הקרוב לכתובת מייל: m028039999@gmail.com

או בפקס 02-5385689 או ב'נדרים פלוס' - באר ישראל

1. על מנת להשתתף בהגרלה: 2. לציין בראש הדף עבור חידון 'מקושרים'.
3. בני חו"ל מתבקשים לכתוב כתובת (אדרס) בארץ ישראל למקרה של זכייה, שישלח לשם.

בין שולחי התשובות תערך הגרלה על סידור מתיבתא (או על ספר אחר הקיים במלאי כפי שיקולי המערכת).